

ПРИЗАБУТИЙ ГОЛОС – СОПРАНО ОЛЕКСАНДРА ГВОЗДЕЦЬКА

Для українського народу двадцяте століття було надзвичайно жорстоким і трагічним. Позникала від куль в потилицю та на далеких засланнях більшість свідомих громадсько-політичних, культурних та інтелектуальних діячів України, спущено кров із вен українського селянина та робітника. Недобиті рештки пішли в глибоко законспіроване підпілля, в більшості ховаючи своє минуле навіть від найближчих рідних.

У вирі двох страшних світових війн українська інтелігенція була змушена покинути Україну, щоб долучитися до тих, які з причин економічної чи побутової скрути ще раніше подалися в різні сторони світу, шукаючи кращої долі, або рятуючи свої життя від певної смерті чи заслання в непрохідні нетрі советського “раю”.

Оселившись в нових місцях поселення на чужині, деякі з тих “недобитків” досягли великих успіхів та слави своєю наполегливістю і тяжкого працею. Стали з них відомі на увесь світ економісти, науковці різних ділянок, викладачі університетів і т.д.

Окрему групу творили митці, які своїми талантами та оригінальністю досягли вершин признання і слави. До них належали О.Архипенко, О.Грищенко, родина Кричевських, Я.Гніздовський та інші.

Серед співаків на світових сценах уславилися С.Крушельницька, О.Мишуга, М.Менцинський, Є.Зарицька, І.Маланюк, П.Плішка. Між менш відомими знаходимо О.Руснака, К.Чічку-Андрієнка, М.Голинського, М.Скалю-Старицького, М.Рогачевського. Про деяких з них немає і згадки в совітських енциклопедіях та довідниках, навіть музичних, а про більшість із них відомості дуже скупі або перекручені¹. Не краще виглядає справа в енциклопедіях і довідниках діаспори.

До зовсім забутих довгий час належала сопрано Олександра Андріївна Гвоздецька, яка ще перед Першою світовою війною покинула простори царської Росії і ніколи вже туди не вернулася. Може тому вона стала нон-персоною, зовсім викресленою з народної пам'яті.

Тільки тепер по розвалі Советського Союзу в незалежній Україні повернено співачку народові, відзначаючи коротенько її життєвий шлях і мистецьку діяльність. Там згадується також, що вона записувалася на платівки².

Маючи неабияке щастя придбати сім її записів на платівках до мого звукоархіву, я вирішив на підставі старих каталогів та інших матеріалів, які знаходяться в мене і бібліотеках, скласти повну дискографію з біографічними даними співачки, щоб таким чином, хоч трохи, заповнити білі плями в історії нашого мистецтва.

Олександра Андріївна Гвоздецька, з дому Розмисловська, народилася 14-го квітня 1879-го року в Києві. Її батько Андрій був робітником на цукроварні, а мати, з роду Рожко, любила співати, передаючи свій талант і любов до української пісні своїй дочці. Спочатку молода Розмисловська вчилася в музичній школі на Прорізній вулиці, а пізніше в Київській консерваторії, в Юневича.

Коли молодій Олександрі було сімнадцять років, її прийняли до київського хору Миколи Лисенка, в якому вона співала два роки. Згодом опинилася в Ашхабаді з українським театром Найди, звідкіль її запросив до своєї української трупи в Петербурзі відомий режисер Суслов. Петербурзький період був для молоді співачки дуже корисним, бо там їй пощастило познайомитися з визначними корифеями української сцени, Марією Заньковецькою та драматургом М.Старицьким. Виступала вона також із М.Садовським, П.Саксаганським, росіянами Л.Собіновим, Д.Смірновим та іншими.

Перед тим як перейти до славної на всю Росію Маріїнської опери (1909 – 1914), Гвоздецька співала в Петербурзькій оперетній трупі від 1903-го по 1909-й рік. В 1911-му році разом із Шаляпіним вона гостювала в Монте-Карло, а в 1912-му році в міланській опері Ля Скала.

Перед першою світовою війною на початку 1914-го року О.Гвоздецька покидає Росію і їде в Австро-Угорщину. Вона тепло згадувала свій побут в Ужгороді, Мукачеві та Пряшеві, де її дуже сердечно приймали.

Виступаючи по країнах Європи, Гвоздецька поселилася в Італії, співала в римській опері і удосконалювала свої вокальні здібності у відомих італійських професорів Де Джорджіо та Де Лючія. Як згадувала співачка, римська публіка особливо насолоджувалася українськими піснями.

Пізніше Гвоздецька переїхала до Румунії, де в Кишинівській консерваторії викладала вокальне мистецтво і час від часу співала в Бухарестській опері. Там вона померла в 1969-му році. Про день і місяць смерті нам ще й досі невідомо³.

Моє намагання роздобути більше відомостей про її румунський період життя не дали досі позитивних результатів⁴. Тому заіснувала велика прогалина в мистецькій діяльності і житті співачки. Заповнити її мусять зацікавлені в цьому дослідники.

ДИСКОГРАФІЯ ОЛЕКСАНДРИ ГВОЗДЕЦЬКОЇ

Фірма Грамофон , С.Петербург 1902-го року, звукотехнік Франц Гампе.

Число платівки	Розмір	Число матриці	Назва пісні, композитор
G.C. – 23193	25	335z	ЛЕГЕНДА ДЗВОНІВ, із оперети “Корневільські дзвони”, Планкет
ZONO 23270 63659	17 25	478C – Ho – 2 z –“–	МІСЯЦЮ ЯСНИЙ, арія Оксани з опери “Запорожець за Дунаєм”, Гулак- Артемовський
ZONO 23271 63660	17 25	494C – Ho – 2z –“–	ВІЮТЬ ВІТРИ, з опери “Наталка Полтавка”, Лисенко
ZONO 23272 63661	17 25	495C – Ho – 2z ? –“– ?	ОЙ КАЗАЛА МЕНІ МАТИ, з опери “Запорожець за Дунаєм”, Гулак-Артемовський
ZONO 23273 63662	17 25	496 – Ho – 2 (5) –“–	СТОЇТЬ ГОРА ВИСОКАЯ
ZONO 23274 63663	17 25	497 – Ho – 2z –“–	ОЙ ПІД ВИШНЕЮ
ZONO 23275 63664	17 25	498C – Ho – 2z ? –“– ?	КАРІЇ ОЧІ, сл. Т.Шевченко
ZONO 23276 63665	17 25	499C – Ho – 2z –“–	ОЙ НЕ СВІТИ, МІСЯЧЕНЬКУ
23287	17	?	МЕНЕ ЗА ХОРОБРИСТЬ НЕ ХВАЛІТЬ, арія Жермени з оперети “Корневільські дзвони”.
23288	17	?	КЛОПОЧУТЬСЯ ЧАСТО ПРО ОБМАН, з оперети “Циганський Барон”.
23289	17	574C	БУДЬ, ГЕЙШО, ВІЧНО ВЕСЕЛА. з оперети “Гейша”, Джонс.
23290	17	?	ЗОЛОТА РИБКА, з оперети “Гейша”, Джонс.
23291	17	?	?
23292	17	577C	ПРИЛИНЬ, ПРИЛИНЬ КОЗАЧЕ
23293	17	?	ПІСНЯ ФІЯМЕТТИ, з опери “Бокаччіо”, Суппе.
23294	17	579C	КОЛИ НОРМАНДЦЯ ПИТАЮТЬ, з оперети “Корневільські Дзвони”. Планкет.
23295	17	?	ВАЛЬС ГРАФІНІ, з оперети “Мартин Рудокоп”, Зеллер.
23296	17	?	Я КЛЯНУСЬ, романс Пригожого.
23297	17	?	І НЕ МОЖУ, І ВСЕ ЛЮБЛЮ, романс Зубова.
23298	17	477C	ЧУМАРОЧКА РЯБЕСЕНЬКА

Фірма ПАТЕ. С.Петербург 1911-го року, вигравіруваний жовтий етикет.

24750	28	—	Я ЖДУ ТЕБЕ, романс Гельмунда.
24751		—	ЛЮБОВ, романс Блейхмана.
24752	28	—	КАВАТИНА з оп. “Руслан і Людмила”, Глінка
24753		—	АРІЯ МАШІ з оп. “Дочка Капітана”, Кюї.

Звукотехнік американської фірми Грамофон, Франц Гампе, розпочав свою звукозаписну кар’єру в липні 1902-го року записами в Мюнхені. Звідтіля через Загреб і Прагу десь восени він опинився в Петербурзі. На підставі його подорожнього розкладу та реєстру праці, він там записав 434 матриці 17 сантиметрового розміру від чисел 169 до 602, позначені латинською літерою С, та 270 матриць 25-ти сантиметрового розміру від чисел 123 до 392, позначені латинською літерою z⁷.

Глянувши на записані матриці Гвоздецької можна дійти висновку, що її записи були зроблені двома окремими сесіями, бо видно досить велику прогалину між матрицями 499 і 574, а можливо навіть 572.

Крім Олександри Гвоздецької Ф. Гампе в той самий час записав інших українських співаків у Петербурзі. Перевіряючи матричні числа, можна з певністю твердити, що ними були Марія Михайлова (Михайленко) та Гаврило Морської (Янчевецький). Першої пісня “Хусточка” на платівці ч.23174 (ч.м. 360z) та пісня “Віють вітри” на платівці 23175 (ч.м. 361z). Г.Морської записав тоді пісні “Садок вишневий”, ч. платівки 22050 (ч.м.276z) і правдоподібно “Пісню Яреми” з поеми Гайдамаки на платівці ч.22144 (ч.м. ?). Всі платівки цієї фірми 17-ти і 25-ти сантиметрового розміру є одnobічні і мають чорні етикетки із золотими літерами написів⁸.

Цікава ще та обставина, що на платівці під числом 22141 (ч.м. 500С) “Українську комічну пісню” виконав П.А.Гвоздецький чи не чоловік Олександри Гвоздецької?⁹

Інша сенсаційна новина торкається славної Соломії Крушельницької. Досі було переконання, що перші записи С.Крушельницька зробила в 1902-у році у Варшаві, починаючи матричними числами 398z і кінчаючи числом 404z. Але каталог Беннета показує, що в той самий час із Гвоздецькою, Михайловою і Морським, С.Крушельницька в Петербурзі записала одну пісню на платівці 23377 (ч.м. 386z), назва якої “Пастораль” композитора Бізе¹⁰. Перед тим було згадано, що Ф.Гампе кінчив записувати в Петербурзі на матриці 25-ти сантиметрового розміру числом 392z, а число матриці С.Крушельницької є 386z. Подорожній розклад Ф.Гампе показує, що з Петербургу він поїхав зразу до Варшави, де 25-ти сантиметрові матриці він почав числом 393z і кінчив числом 464z. Висновок такий, що перший свій запис на платівку Соломія Крушельницька зробила в Петербурзі, і виїхавши зразу до Варшави, продовжувала там записуватися із тим самим звукотехніком Ф.Гампе. За сорок років збирання платівок я ніколи не зустрічав цього запису і ніде його в інших каталогах та дискографіях не бачив. Якщо ця платівка десь існує, то вона дуже рідкісна і надзвичайно цінна.

Про деталі записів О.Гвоздецької на платівки французької фірми ПАТЕ в 1911-му році також в Петербурзі я ніде не натрапив. Правдоподібно, що з платівками фірми ПАТЕ звукозаписна діяльність співачки кінчилася, бо, переглядаючи в бібліотеках каталоги багатьох світових звукозаписних фірм, я її прізвища ніде не зустрічав. Якось важко повірити, щоб виступаючи на славних європейських сценах – співачку ніхто не був зацікавлений записати. Вона в цьому не одна, бо славному тенорові, Олександрові Мишу зі, трапилося те саме, може ще трагічніше, бо три записи він зробив тільки тоді, коли його оперна кар’єра давно скінчилася.

Так склалися обставини і доля Олександри Гвоздецької, що її життєвий і мистецький шлях протягом більш ніж півстоліття українському народові невідомий. Затерлися на чужині сліди по людині, якій на початку двадцятого століття – як показують відомі нам факти – стелилося славне майбутнє.

Обов’язком сучасних дослідників культурних надбань українців діаспори є докласти всіх зусиль, щоб вповні розкрити життєві і мистецькі дороги призабутої нами співачки. Добре було б нав’язати контакт з Об’єднанням Українців Румунії, чи місцевими культурними діячами, а можливо й нащадками О.Гвоздецької, якщо такі є.

Вашингтон, листопад 1999.

¹Немає згадки про Олександрю Гвоздецьку навіть в 3-му і 4-му томах Історії української музики (К., 1990, 1992).

²Пружанский А.М. Отечественные певцы (1750 – 1917). – М., 1991. – С.120. Митці України – К., 1992 – С.152. Лисенко І. Словник співаків України – К., 1998 – С.60.

---

³Більшість біографічних даних про співачку взято з літературно-мистецького журналу української секції Спілки словацьких письменників ДУКЛЯ, ч. 2 за 1972 р. в статті В.Кармазина-Каковського “Олександра Гвоздецька – талановита оперна співачка” (1879 – 1969), С. 77 – 79.

⁴Я написав листи двом визначним румунсько-українським діячам в Бухаресті, але досі відповіді не отримав.

⁵Bennett, John R., A CATALOGUE OF VOCAL RECORDINGS FROM THE RUSSIAN CATALOGUES OF THE GRAMOPHONE COMPANY LIMITED, OBSHCHESTVO GRAMMOFONS OCR. OTV., 1899 – 1915, Voices of the past, Vol.11, The Oakland Press 1977, pp.113 –115. ГРАММОФОНЪ И ФОНОГРАФЪ, ч. 2, 1904, С.79. СПИСОК ПЬЕСЪ МАЛЫХЪ ПЛАСТИНОКЪ ДЛЯ ГРАММОФОНА, Центральный складъ и фабрика музыкальных инструментовъ І.Ф.Мюллеръ, М., Петровка, іюнь 1905, С.15. ГРАММОФОНЪ, каталог пластинок иностранной записи, январь 1908, С.112. СБОРНИКЪ ЛИБРЕТТО ДЛЯ ПЛАСТИНОКЪ ЗОНОФОНА, оперы, оперетки, романсы, пьеси, рассказы и пр., Вильно 1910 г., С. 405, 413 – 14, 416, 419, 421, 431. Железный А. НАШ ДРУГ – ПЛАСТИНКА. – К., 1989 – С.52. Назва пісні на платівці 23274 неправильна. Має бути “Ой під вишнею”.

⁶Girard Victor, Barnes Harold M., VERTICAL-CUT CYLINDERS AND DISCS, A catalogue of all Hill & Dale recordings of serious worth made and issued between 1897 – 1932, British Institute, of Recorded Sound, London 1971, p. 67. ГРАММОФОННАЯ ЖИЗНЬ, ч.15, ноябрь 1911, С.41. ГРАММОФОННЫЙ МІРЪ, ч.20, ноябрь 1911, С.6.

⁷Moore, Jerrold, A VOICE IN TIME: THE. GRAMOPHONE. OF FRED GAISBERG, 1873 –1951, “The Record Collector”, Vol. XXIII, May 1978, p.82.

⁸Bennett, John R.,A CATALOGUE OF VOCAL RECORDINGS FROM THE RUSSIAN CATALOGUES....p.12, 112, 15.

⁹Ibid. p.15

¹⁰Ibid.117.
